

Denizdeki mülteciler

Av. Taner Kılıç

Geçtiğimiz günlerde The Guardian gazetesinin ortaya çıkardığı bir felaket Türkiye ve Avrupa kamuoyunda oldukça geniş bir şekilde yer aldı: habere göre Libya'dan Avrupa'ya ulaşmak üzere yola çıkan ve içinde 72 sığınmacı ve göçmenin bulunduğu tekne yakıtı bitince denizin ortasında yardıma muhtaç bir şekilde mahsur kaldı.

Yanlarından geçen resmi ve sivil gemiler olmasına ve üstelik NATO'ya bağlı bir gemi de durumu fark etmesine rağmen yardımcı olmadılar ve günlerce denizde sürüklenen teknedeki onlarca kişi açlık ve susuzluğa bağlı olarak çok kötü bir şekilde yaşamını yitirdi. Sağ kurtulabilen az sayıdaki kişi durumu anlatabilme imkanı buldu. Duruma başta Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) olmak üzere büyük bir kamuoyu tepki verdi.

Ancak uzun süredir Akdeniz ve Ege Denizindeki durumu takip eden bizler için bu trajik olay maalesef istisnai bir olay değil. Benzeri birçok olayı duyduk, okuduk ve bazılarının mağdur tanıkları ile görüşebilme imkanı bulduk. Akdeniz ve Ege Denizi okyanusun ortasında yer almıyorlar; özellikle Libya ile İtalya'ya ait Lampedusa adası arasındaki bölge aslında oldukça yoğun bir resmi ve özel gemi trafiğine sahip bir alan. Ancak nedense bu bölgede derme-çatma teknelerle can havliyle denize açılan insanlar denizin ortasında mahsur kaldıklarında kendilerine bir yardım eli uzanmıyor.

Daha geçtiğimiz haftalarda Uluslararası Af Örgütü İsviçre Şubesinin mülteci koordinatörü İsviçre'deki bir mülteci kampında böylesi bir trajik olaydan her nasılsa sağ kurtulabilen bir kişiyle tanıştığını anlattı ve oldukça trajik öyküyü çok üzüntülü olarak özetledi: 70 kişi bir tekne ile açılmışlar ve bir süre sonra yakıtları ve zaten az olan yiyecek-içecekleri bitmiş, denizin ortasında kalmışlar. Günler geçtikçe durum iyice kötüleşmiş, bir kadın doğum yapmış ancak bebek ve sonrasında annesi ölmüş. İnsanlar açlık ve susuzluktan ölmeye başlamışlar. Ölenleri kaldırıp tekneden denize atıyorlarmış, ancak bir süre sonra yaşayanlarda ölüleri kaldırıp denize atmaya derman kalmamış, ölümler tekne üstünde ve yakıcı güneş altında kokmaya, çürümeye başlamışlar. Yanlarındaki ölümlerle mecalsiz bir şekilde kalan sağlar çok travmatik günler geçirmişler. Görüşülen Eritreli defalarca intihar etmeye çalışmış ancak mecali olmadığından kendisini denize atamamış. Bu travmatik günler içinde birkaç kez resmi ve sivil gemiler gelip durumu görmüşler, bir tanesi 30 litre kadar mazot, bir tanesi biraz bisküvit vermiş, sonra çekip gitmişler. 70 kişiden 65 kişi ölmüş, 4 erkek ve 1 kadın olarak artık kendilerinden iyice geçtikten sonra kim kurtarırsa kurtarmış ve İtalya'da bir hastanede gözlerini açmış. Ancak oldukça travmatik bir süreçten geçen bu Eritreli insan olması gerektiği gibi bir tedaviye muhatap olmamış ve İtalya'nın sığınmacılara uyguladığı "esnek vize politikasına" bağlı olarak İsviçre'ye gelebilmiş. Örneğin bu olayın ben hiç medyaya yansıdığını duymadım, oysa daha birkaç ay içinde yaşandı. Bu olayların ve bu olaylarda ölen kişilerin sayısının tam olarak ne kadar olduğunu kimse bilmiyor. Avrupa'da genel olarak yapılan araştırmalara göre tahmin edilen sayı sol 23 yıl içinde 15.000 den fazla kişinin denizde öldüğü yönünde ancak sadece bu yılın başından beri bu rakamda ciddi olarak bir artış yaşandı.

Şimdi bu durum bize neyi gösteriyor: denizin ortasında ölmek üzere olan insanlara rastlanıyor ancak insanlık ailesinin en klasik, en basit, "gelenek hukuku" içine girmiş en önemli yardımı yapılmıyor; ölüm riski altındaki insanlar kurtarılmıyor. Eğer kurtaranlar olursa da burunlarından getiriliyor: geçtiğimiz yıllarda bu kişileri kurtaran İtalyan balıkçılar insan kaçakçılığı suçlamasıyla yargılandılar, teknelerine ve bu kişilere evlerini açan veya kiraya verenlerin evlerine aynı suçlamayla el konuldu. Daha bu yıl içinde Tunus-Lampedusa arasında zor durumda bulunan kişileri kurtarıp Lampedusa'ya getiren Tunuslu balıkçılar hapsedildiler ve teknelerine el konuldu. Bir Malta gemisi denizde kurtardığı kişileri Lampedusa çok daha yakın bir mesafede olduğundan Lampedusa'ya çıkarmak istediğinde İtalya buna izin vermedi. Lampedusa'da bir kısım tekne sahibi limanın önünde tekneleri ile sembolik bir barikat kurarak "artık gelmeyin, yerimiz kalmadı" şeklinde afiş açabildiler. İtalyan Parlamenter

Francesco Speroni "İtalya, göçmen teknelerinin karaya yanaşmasını önlemek için silah kullanma hakkına sahiptir" şeklinde bir açıklama yapabildi.

Nihayet benzeri onca olaydan sonra NATO gemileri de benzer bir suçlamaya muhatap oldu. Bu olayın zamanlamasının NATO'nun Libya'daki sivilleri kurtarma gerekçesiyle başlatmış olduğu hava saldırısı günlerine denk düşmesi elbette ayrı bir ironi oluşturuyor. Kurtarılanlar Avrupalı olsaydı kurtaranların "kahraman" olacağı bu insanlık yardımlaşmasında kurtarılanlar Asya veya Afrikalı olduklarında kurtaranlar niçin "suçlu" oluyorlar, bunun üzerine düşünmemiz gerek. Ayrıca hiçbir olayda kurtarma çalışması yapması gerekirken bunu yerine getirmeyen görevliler hakkında bir dava açıldığı duyulmadı. Bunun benzeri olarak denizde "push-back" (geri itim) yapıldığından bahisle birçok olay raporlanması ve haberleştirilmesine rağmen bilinen hiçbir ciddi koğuşturma çalışması haberi gelmedi.

Bu durumda artık Avrupa'da adı konulmamış, resmen dile getirilmeyen ancak uzun süredir fiili olarak uygulamaya sokulduğu iddia edilebilecek bir göçmen-mülteci karşıtı politikadan ve bir idari-pratikten bahsedebiliriz. Esasen bunun kurumsal anlamda oluşturulmuş aygıtları hiç gizli değil: Frontex uzun süredir denizlerde "Kale Avrupayı" koruyor, geçtiğimiz aylardan itibaren Türkiye-Yunanistan sınırındaki Meriç nehri dışında kalan 12 km lik kara alanında ise ilk kez Rabit-S kara gücü konuşlandı. Üstelik bu 12 km lik sınırlı kara parçasında yeni yüzyılın başlarında insanlık adına tarihe geçmeye aday olacak yeni bir duvar veya tel örgü ciddi ciddi konuşulup projelendirilmiş durumda. Ancak bizim burada artık hissettiğimiz ve sahada sonuçlarını gördüğümüz durum bu kurumsal yapılar ve resmi girişimlerin ötesinde resmi olarak ifade edilmeyen bir mülteci-göçmen karşıtı politika ve bunun idari pratiklerinin artık neredeyse her bir olayda karşımıza çıktığı tespittir.

Ancak yine aynı Avrupa içinde bu politikaya karşı mücadele edenlerin de sayısı ve önemi hiç de azımsanacak ölçüde değildir (Hamburg'taki bir insan hakları insiyatif grubu geçtiğimiz haftalarda teknelerine el konulan yukarıda bahsettiğim Tunuslu balıkçılar için bir kampanya düzenleyip onlara yeni tekneler aldılar mesela). Üstelik bu tartışma artık öyle bir noktaya geldi ki, Avrupa Birliğinin en önemli süreç taşlarından olan Schengen ve Dublin Sözleşmeleri bu gelişmelerden sonra çatırdamaya başladı. Halen başkanlığını milletvekili Mevlüt Çavuşoğlu'nun yaptığı Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) bu alanda önemli bir aktör olarak sürekli sesini duyuruyor. Nisan ayı başında Lampedusa açıklarında alabora olarak batan ve 50 kadarının kurtarılabilmemesine rağmen ölen ve kaybolan 250 kişi için saygı duruşunda bulunan Parlamento (ki bu olay için saygı duruşunda bulunan dünyadaki tek Meclis oldu bildiğim kadarıyla) almış olduğu 1805 sayılı kararla çok çok önemli tespit ve tavsiyelerde bulundu. "Avrupa'nın güney kıyılarına düzensiz göçmen, sığınmacı ve mültecilerin büyük miktarda gelmeleri hakkında" alınan 1805 sayılı karar bu alanda çalışmaları ile bilinen ve Mülteci Hakları Koordinasyonu (MHK) olarak davetimiz üzerine bir süre önce Türkiye'ye gelen Hollandalı Parlamenter Tineke Strik'in raporuna binaen kabul edildi. Bu karar içerdiği tespit ve tavsiyeler yönüyle Avrupa adına gerçekten bir umut ışığı olarak belirdi.

Avrupa'daki sığınmacı ve göçmen karşıtı çevrelerin çıkardığı gürültüye siz kulak asmayın; bu yıl Kuzey Afrika'daki olaylardan ötürü ülke dışına güvenlik arayışı ile çıkan insanların ancak % 2 veya en çok 3 kadarı Avrupa'ya kaçtılar. Sanayileşmiş ülkeler ve genel olarak Avrupa ülkelerinin zaten dünyadaki genel mülteci sayısının en fazla %8 civarını barındırdığı uzun yıllardır düzenlenen BMMYK istatistikleri ile sabit. Üstelik İtalya'nın kendisine ulaşan sığınmacı sayısı yüksek olmasına rağmen serbest dolaşım belgesi vererek onların kolaylıkla ülkeden ayrılmalarına zemin hazırlamak gibi bir politika yürütmekle Avrupa ülkeleri içinde nüfus/coğrafya kıyaslaması yapıldığında en az sığınmacı barındıran ülkelerden birisi olduğu uzun zamandır bilinmekte. Yine İtalya yönetiminin Kaddafi yönetimi ile yaptığı anlaşma ve kurduğu mekanizmalar sayesinde geçtiğimiz yıl içinde Libya'dan İtalya'ya varışların sıfıra indiği bilinmekteydi (İtalya ve Fransa'nın Tunus'un yeni yönetimi ve

Libya'daki muhalifler ile öncelikle göç ve geri kabule yönelik anlaşmalar için masaya oturmaları da tabii ki dikkatlerden kaçmadı). Şimdilerde Libya'dan kaçmak zorunda kalan büyük çoğunluk ise başta Mısır ve Tunus olmak üzere Sudan, Çad, Nijer ve Cezayir'e sığındılar. Tunus'a sığınan kişilerin 30.000 kadarına Tunuslu aileler evlerini açmış durumda. Elbette onlar da çok zor bir duruma girdiler ve bir süredir BMMYK bu Tunuslu ailelere maddi anlamda yardımcı olmaya çalışıyor.

Denizde ölmek üzere olduğu görülen insanlara yardım etmek gibi insanlık ailesi adına en önemli bir gelenek hukuku ve aslında bu hususta önceki yıllarda hazırlanmış birçok uluslararası sözleşme artık dinlenmediğine göre bu konuda ciddi maddi ve cezai yaptırımlar, gözlem ve tespit mekanizmaları da içeren yeni bir uluslararası sözleşmenin hazırlanması zorunluluğu doğmuştur. Üstelik bu olaylarda denizde bulunan kişilerin sadece hayatlarını kurtarmanın "hayatlarını kurtarmak" için yeterli olmadığı artık bilinmesi gerekiyor. Denizde kurtarılan kişilerin gerisin geri kaçtığı ülkeye iade edilmelerinin birçok olayda aynı zamanda sığınma hukukunun temel ilkelerinden olan *non-refoulement* (geri göndermeme) ilkesinin ihlali olabileceğini ve bu kişilerin belki de "karada ölüme" gönderilebildiğini düşünmek gerekiyor. Bu iade işlemi bizatihi denizde ölüme terk etmek kadar trajik sonuçlar oluşturabilir (nitekim görüştüğümüz bazı deniz kazazedeleri ve push-back mağdurları bu durumu açık bir şekilde tarafımıza ifade etmişlerdir). Türkiye'nin de üyesi olduğu BMMYK Yürütme Komitesi'nin (EXCOM) bu durumdaki tehlikeye işaret eden tespitleri ve bayrak kıyı ve varış ülkesinin sorumluluklarına yönelik tavsiyeleri söz konusudur. Buna göre yapılan denizdeki her kurtarma çalışmasının ertesinde adil ve etkin işleyen bir sığınmacı prosedürüne erişim imkanı bu insanların gerçekten "kurtarılması" adına bir zorunluluktur.

BMMYK'nın de uluslararası topluma çağrı yaptığı bu konuda artık yaşanan trajik olayların bunun için yeterli sayılmasını ve bundan sonra benzeri yeni dramların bari yaşanmamasını dilemek insanlık görevimiz. Ancak bu süreçte medya ve sivil toplumun dikkati yine olayların izini takip etmek ve uluslararası topluma sorumluluklarını hatırlatmak ve bu husustaki temel insan haklarını güvence altına almaya aday yeni bir takip ve yaptırım mekanizmalarına sahip uluslararası bir sözleşmenin oluşturulması yönünde olacaktır.

Av. Taner KILIÇ

Mültecilerle Dayanışma Derneği

Bu yazı 28.05.2011 tarihinde Zaman Gazetesinde yayınlanmıştır.